
Jacek Brdulak, Ewelina Florczak, Tomasz Gardziński

Przedsiębiorstwo społeczne elementem współczesnego ładu gospodarki kapitalistycznej

Streszczenie: Celem artykułu jest wskazanie na kształtujące się procesy współczesnego kapitalizmu. Cechą współczesnego kapitalizmu jest długookresowe utrzymywanie się strukturalnej nadpodaży produkcji. W konsekwencji, występowanie nadwyżki ekonomicznej prowadzi do strukturalnej nierównowagi między mocami wytwórczymi a granicami konsumpcji. W społeczeństwach bogatych i średnio zamożnych obserwujemy swoiste przesuwanie kapitału z bezpośrednich inwestycji produkcyjnych w sferę usług mających zapewnić zbywalność wytwarzanych produktów (marketing z agresywną reklamą i promocją, obsługa konsumenta, kształtowanie wzorców konsumpcji i in.). Jednak nauki społeczne coraz częściej dostrzegają potrzebę upodmiotowienia człowieka w procesach społeczno-gospodarczych. Obecny wiek przynosi potwierdzenie powyższych, rewolucyjnych konstatacji. Obserwujemy humanizację ekonomii. Dokonuje się ona wielopłaszczyznowo, natomiast warunkiem uspołeczniania kapitalizmu na poziomie makroekonomicznym jest kształtowanie ładu. Takie zmiany jakościowe są możliwe do wprowadzenia w ujęciu holistycznym w perspektywie długookresowej. W warstwie teoretycznej, ale również praktycznej, uspołecznienie pełne kapitalizmu następuje wtedy gdy przedsiębiorstwo społeczne funkcjonuje w prospołecznym ładzie ordoliberalnym. Natomiast na poziomie mikroekonomicznym rolę humanizacji gospodarki pełni przedsiębiorstwo społeczne.

Słowa kluczowe: kapitalizm, uspołecznienie kapitalizmu, ordoliberalizm, społeczna gospodarka rynkowa, ład gospodarczy, przedsiębiorstwo społeczne, nierówności społeczne

A social enterprise as an element of the modern order of capitalist economy

Summary: The purpose of the article is to indicate the emerging processes of modern capitalism. A feature of modern capitalism is the long-term persistence of the structural oversupply of production. Consequently, the existence of an economic surplus leads to a structural imbalance between production capacity and consumption limits. In rich and medium affluent societies, we observe a kind of capital shift from direct productive investments into the sphere of services to ensure the marketability of manufactured products (marketing with aggressive advertising and promotion, consumer service, shaping consumption patterns, etc.). However, social sciences increasingly recognize the need for human empowerment in socio-economic processes. The current age confirms the above revolutionary statements. We are observing the humanization of economics. It is multifaceted, while the condition for socializing capitalism at the macroeconomic level is shaping the order and such qualitative changes are possible to

be implemented in a holistic perspective in the long term. In the theoretical but also practical aspect, socialization full of capitalism occurs when the social enterprise operates in the prosocial ordoliberal order. At the microeconomic level, the social enterprise plays the role of humanizing the economies in the economic lives of regions and the world caused by the coronavirus epidemic.

Keywords: capitalism, socialization of capitalism, ordoliberalism, social market economy, economic order, social enterprise, social inequalities

JEL L31

Ograniczenia współczesnego kapitalizmu

Mamy możliwość, a może także przywilej, obserwacji niezwykle ciekawych, coraz bardziej skutkujących nie zawsze w pozytywny sposób, procesów rozwoju życia społeczno-gospodarczego. W wymiarze osobistym, lokalnym, regionalnym, międzynarodowym i ostatecznie – globalnym. Ludzkość szybko rozwija się ilościowo, jednocześnie postęp naukowo-techniczny pozwala nam coraz lepiej komunikować się wzajemnie. Rośnie globalna świadomość społeczna i przestrzenna pojawiających się napięć rozwojowych. Życie społeczno-gospodarcze wokół nas staje się coraz bardziej skomplikowane i ciągle przyspiesza. Globalizacja jest coraz bardziej nieograniczonym ruchem: ludzi, kapitału, czynników produkcji, towarów, usług, technologii, informacji, wiedzy i idei (Kuciński, 2015, s. 453). W wymiarze ekonomicznym zjawisko to jest definiowane jako: *proces poszerzenia i pogłębienia się współzależności między krajami i regionami wskutek rosnących przepływów międzynarodowych oraz działalności korporacji transnarodowych, co prowadzi do jakościowo nowych powiązań między firmami, rynkami i gospodarkami* (Liberska, 2002, s. 20). Wydaje się, że tylko jakiś niewyobrażalny kataklizm mógłby zakłócić te procesy (na przykład globalny konflikt termonuklearny, katastrofa kosmiczna, pandemia).

Siłą sprawczą globalizacji procesów społeczno-gospodarczych pozostają kapitalistyczne stosunki produkcji. Jeżeli nawet są w świecie kraje, które deklaratywnie uważają, iż ich gospodarek to nie dotyczy (Korea Płn., Wenezuela, Kuba), mają one obecnie jedynie charakter względnie izolowanych enklaw społeczno-gospodarczych. W związku z dynamicznie zmieniającą się sytuacją, kapitalizm staje przed poważnymi wyzwaniami rozwojowymi, które w najbliższej przyszłości przesądzą o jakości życia ludzkości. Wskazywaliśmy, że poszukiwanie dróg rozwoju kapitalizmu oraz sposobów jego społecznie akceptowanego rekonfigurowania wywołuje coraz większe zainteresowanie naukowców i praktyków gospodarczych (Brdulak, Florczak, Gardziński, 2019a, s. 66-87; Brdulak, Florczak, Gardziński, 2019c, s. 74). Chodzi przy tym o identyfikację najważniejszych zagrożeń rozwojowych i poszukiwanie racjonalnych sposobów przeciwdziałania ich negatywnym skutkom.

Cechą współczesnego kapitalizmu jest długookresowe utrzymywanie się strukturalnej nadpodaży produkcji. Dotyczy to współczesnych centrów aktywności gospodarczej w Europie Zachodniej, Ameryce Północnej i na Dalekim Wschodzie, z Japonią, Koreą Płd., a także Chinami. W globalnej gospodarce wykształciła się kategoria nadwyżki ekonomicznej, która oznacza różnicę między tym co wytwarza społeczeństwo, a ilością produkcji koniecznej do reprodukcji tegoż społeczeństwa (Wrenn, 2018, s. 149). Cykl akumulacji napędza wszystkie systemy kapitalistyczne i dzieje się to pa-

radoksalnie przy głębokim zróżnicowaniu warunków egzystencjalnych społeczeństw. W interesie przedsiębiorstw leży nieustanne rozszerzanie produkcji. Kapitał pozwala zarobić, jeżeli jest dobrze wydawany. Nie ma obecnie większych ograniczeń przy zdobywaniu przez przedsiębiorstwa, a szczególnie korporacje transnarodowe, finansowych środków inwestycyjnych. Czynnikiem sprzyjającymi inwestycjom są obok finansjeryzacji życia gospodarczego, także postęp naukowo-techniczny, rozwój technologii, robotyzacja i automatyzacja procesów wytwórczych, ich wirtualizacja redukująca koszt odległości przestrzennej, brak większych barier współpracy międzynarodowej.

Występowanie nadwyżki ekonomicznej prowadzi do strukturalnej nierównowagi między mocami wytwórczymi a granicami konsumpcji. W społeczeństwach bogatych i średnio zamożnych obserwujemy swoiste przesuwanie kapitału z bezpośrednich inwestycji produkcyjnych w sferę usług mających zapewnić zbywalność wytwarzanych produktów (marketing z agresywną reklamą i promocją, obsługa konsumencka, kształtowanie wzorców konsumpcji i in.). Wskazywaliśmy, że *nadwyżka ekonomiczna podważa zarazem podstawowe założenia porządku neoliberalnego, który przyjmuje racjonalne dostosowanie się aktywności gospodarczej do wymogów rynku i kształtujących się na nim cen. Okazuje się, że ani nie jesteśmy tak racjonalni w decyzjach produkcyjno-inwestycyjnych, ani ruch cen nie przebiega bez ingerencji producentów* (por: Brdulak, Florczak, Gardziński, 2019c, s. 75). Jeżeli dodać do omawianych faktów opóźnienia i trudności w kosztownym ograniczaniu mocy wytwórczych, to oznacza, że gospodarka kapitalistyczna w skali globalnej boryka się od wielu lat z problemem stagnacji. Wiąże się to z wysokim stopniem jej monopolizacji, a raczej oligopolizacji, co dodatkowo utrwała utrzymywanie się dysproporcji rozwojowych globalnej gospodarki (Palley, 2012). Można w tym miejscu dodać, że 10 proc. najbogatszych ludzi świata kontroluje 90 proc. przepływów finansowych globalnej gospodarki, a potencjał trzydziestu najsilniejszych państw gospodarczych przesądza o ponad 90 proc. aktywności gospodarczej świata.

Problemy nadwyżki ekonomicznej, marnotrawstwa, stagnacji i utrzymujących się dysproporcji rozwojowych globalnej gospodarki, są ściśle związane z innymi narastającymi problemami rozwojowymi świata. Wzrastająca konsumpcja w najzamożniejszych państwach nabiera cechy marnotrawczego konsumpcjonizmu. Rozwój produkcji wymaga zasobów, a te są ograniczone i już zaznaczają się dotkliwie ich deficyty (np. brak metali rzadkich, niezbędnych w najnowocześniejszych dziedzinach wytwórczości przemysłowej). Typ zasobowego wzrostu gospodarczego, gdy kraje opierają swoją przewagę konkurencyjną na eksploatacji surowców mineralnych lub rozległych arealów rolnych, przechodzi powoli do historii. Zależy nam generalnie na inwestycyjnym i przede wszystkim innowacyjnym wzroście gospodarczym, ale jednocześnie T. Piketty zwraca uwagę na rosnącą rolę w bogatych społeczeństwach tzw. wzrostu dobrobytowego. Polega on na wykorzystywaniu skumulowanego historycznie i pokoleniowo bogactwa (Piketty, 2015, s. 749), a nie tworzeniu inwestycyjnym nowych miejsc pracy i szybszego zwiększania produktu krajowego brutto (PKB). Ten typ wzrostu gospodarczego nie należy do najbardziej efektywnych i, niestety, zbyt często utrwała konsumpcjonistyczny, egoistyczny społecznie model życia.

Uwarunkowania zmian kapitalistycznych stosunków produkcji mają charakter systemowych, współzależnych relacji i dlatego powyższe stwierdzenia cechuje wielowątkowość. Należy w tym miejscu szczególnie podkreślić narastające ograniczenie rozwojowe, które niedługo stanie się „twardą” barierą rozwoju gospodarki światowej

i zarazem radykalnie przewartościuje świadomość społeczną ludzkości. Związane jest ono z relacją „człowiek – środowisko naturalne”. Z niepokojem obserwujemy przyspieszanie degradacji biosfery, będące skutkiem wzmożonej działalności produkcyjnej człowieka. Jej skala jest obecnie już tak duża, że ludzie odczuwają nakładanie się na naturalne procesy przyrodnicze wyraźnych skutków własnej aktywności. Od ubiegłego wieku wiadomo, że areal ziem możliwych do eksploatacji rolnej pozostaje skończony. Sytuację żywnościową ludzkości ratuje wzrost intensywności produkcji rolnej. W rezultacie doprowadzono produkcję rolno-spożywczą w najlepiej rozwiniętych państwach świata do niewyobrażalnego, sztucznie modyfikowanego poziomu, który jest zasobochłonny i niepowtarzalny dla większości krajów świata. Optymiści wskazywali, od czasu słynnego raportu U Thanta w końcu lat 60. ubiegłego wieku, na niewykorzystywane zasoby tzw. Wszechoceanu. Tymczasem dowiadujemy się, że ryby stają się nośnikami metali ciężkich, a w oceanach króluje zabójczy dla ichtiofauny plastik, zamieniający się we wszechobecny w organizmach żywych mikroplastik. Emisje gazów cieplarnianych powodują zaburzenia klimatu. Brak wody pitnej intensyfikuje ruchy migracyjne i ucieczkę ludności ze strefy zwrotnikowej. Nieodpowiedzialna społecznie pogoń za zyskiem prowadzi w wielu regionach świata do deforestacji. Świadomość zagrożenia najaktywniejszych biologicznie lasów tropikalnych rozszerza się szybko także na lasy strefy umiarkowanej (por: Niedziółka, 2012, s. 350; Brdulak, 2007; Brdulak, 2014, s. 223-234).

Specjaliści zwracają uwagę, że: *„Zielony kapitalizm” nie przyniósł jakościowej zmiany. W 2015 r. tylko 3 proc. energii na świecie pochodziło ze źródeł odnawialnych. Można się spodziewać natożenia podatku na emisję dwutlenku węgla i wyznaczenia górnych granic jego emisji przez firmy i kraje* (Klementowicz, 2018; por: Hemwille, 2017, s. 1-48).

Już tylko wprowadzenie tych środków nacisku na producentów w skali ponadregionalnej, a nawet światowej, oznaczać będzie istotną ingerencję państw w neoliberalne uwarunkowania funkcjonowania globalnej gospodarki, do tej pory przyzwyczajanej deklaratywnie i doktrynalnie do prawie pełnej swobody rynkowej w poszukiwaniu maksymalizacji zysku.

Uspołecznienie kosztów ograniczeń kapitalizmu

Przewycięzanie współczesnych ograniczeń kapitalizmu można ostatecznie sprowadzić do swoistego, wspólnego mianownika, jakim pozostaje jakość kapitału ludzkiego. Wyraża się ona w kulturze, a więc zachowaniu ludzkim, świadomości otaczających uwarunkowań, wiedzy, nagromadzonych doświadczeniach, inteligencji – w tym emocjonalnej, przedsiębiorczości, umiejętnościach komunikacyjnych, gotowości do partycypacji w zmianach. Te, i wiele innych czynników, umykało przez setki lat uwadze naukowców próbujących zrozumieć rzeczywistość gospodarczą, zamykając ją w modelowych uproszczeniach. Ludzie traktowani byli w procesach wytwórczych i zarządczych jako reprodukcją się siła robocza, stawali się elementem taśmy produkcyjnej, konkurowali z maszynami. Druga połowa ubiegłego wieku przyniosła największe, wprost wstydlive odkrycie. To człowiek jest hegemonem, to on swoimi decyzjami buduje stosunki rynkowe i nadaje kształt różnym odmianom kapitalizmu. Nie ma żadnych uniwersalnych praw ekonomicznych (Drucker, 1994). Ludzie wypełniają decyzjami lepsze lub gorsze propozycje intelektualne naukowców i czasami udaje się je praktycznie zweryfikować. Najczęściej jednak bywamy zaskakiwani przejawami praktyki społeczno-gospodarczej.

Obecny wiek przynosi potwierdzenie powyższych, rewolucyjnych konstatacji. Obserwujemy humanizację ekonomii. Dokonuje się ona wielopłaszczyznowo. Przedmio-

tem poważnych analiz staje się sama praca ludzka. W niedalekiej przyszłości prawdopodobnie będziemy inaczej pracować i nie wszystkie zmiany muszą oznaczać redukcję miejsc pracy, robotyzację lub automatyzację procesów wytwórczych, czy też narastanie obaw przed zmianami. Należy sądzić, że zmiany rynków pracy w skali globalnej będą przyspieszać (Dirksen, 2018, s. 1-6). Głębokie zmiany dokonują się w praktycznej sferze podejmowania decyzji zarządczych. Skoro w życiu społeczno-gospodarczym decyzje są domeną ludzi, z ich nieprzewidywalnością, emocjami i kulturowymi wyobrażeniami, to praktyka gospodarcza uwarunkowana jest przede wszystkim czynnikami pozaekonomicznymi, takimi jak: kultura, psychologia, psychologia społeczna, polityka społeczna i gospodarcza, socjologia. Skutki podejmowania decyzji gospodarczych i konkurencyjność związana z ich jakością, zmuszają do uwzględniania szeroko rozumianych uwarunkowań humanistycznych, behawioralnych (por: Miroński, 2013, s. 1-190; Leśniewski, 2015, s. 1-256)

Zachodzące we współczesnym, globalizującym się i zarazem humanizującym kapitalizmie zmiany nadają głębsze znaczenie sformułowanym wcześniej zasadom ekonomicznym. Zwracaliśmy wcześniej uwagę na niewystarczające rezultaty postępu naukowo-technicznego, który obecnie ulega wyraźnej komercjalizacji w poszukiwaniu przez kapitalistów sprzedaży i zysku. Logicznym wnioskiem byłoby poszukiwanie i finansowanie wynalazków, które w istotny sposób zmieniałyby jakość życia społecznego. Globalna skala takich działań wywołałaby natychmiast społeczne konsekwencje, które wprawdzie są niezbędne, ale nie zawsze musiałyby być właściwie docenione politycznie. Noblista J.R. Hicks, analizujący związki między kapitałem i wzrostem gospodarczym, pisał (Hicks, 1978, s. 420): *Każdy wynalazek techniczny pociąga za sobą stratę kapitału: kapitału mierzonego w jednostkach konsumpcji, której trzeba się wyrzec po to, aby móc odnowić zdolności wytwórcze uprzedmiotowione w fizycznych narzędziach produkcji*. Tak więc poszukiwanie innowacyjnej jakości oznacza wybór natury społecznej. Najczęściej także dodatkowy koszt, choć możemy się pocieszać, iż krańcowa produktywność kapitału (rozumiana w tym przypadku jako stopa zysku) w przypadku inwestycji innowacyjnych prawdopodobnie wzrośnie.

W związku z powyższym rodzi się pytanie: jak racjonalnie, ewolucyjnie zmieniać we współczesnym kapitalizmie relacje społeczno-gospodarcze? Ekonomistów interesuje także problem redukcji kosztów występujących konfliktów i napięć społecznych. Autorzy postulują, w zakresie swoich przedmiotowych zainteresowań, tworzenie rynkowych warunków funkcjonowania przedsiębiorstw komercyjnych, realizujących za aprobatą państw cele prospołeczne. Udział takich przedsiębiorstw w tworzeniu PKB Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej wynosi szacunkowo 4,5 proc. W Europie Zachodniej, społeczne przedsiębiorstwa komercyjne włączane są do tzw. sektora społecznego gospodarki razem z organizacjami pozarządowymi, non-profit, spółdzielniami i instytucjami socjalnymi (Brzuska, Kukulak-Dolata, Nyk, 2007, s. 27). W Polsce natomiast, kategoria „przedsiębiorstwa społeczne” jest słabo badawczo rozeznana (por: Brdulak, Florczak, 2011, s. 15-36; Brdulak, Florczak, 2016, s. 203). Ponieważ należy liczyć się w nadchodzących latach ze stopniowym wzrostem znaczenia komercyjnych przedsiębiorstw społecznych, niezmiennie prezentujemy stanowisko, że *komercyjne, wspierane przez państwo przedsiębiorstwa społeczne będzie coraz ważniejszym czynnikiem uspołecznienia kapitału i poprawy jakości życia społeczno-gospodarczego. Tym samym, skutki samopowielającej się akumulacji kapitału będą mogły stopniowo także ulegać uspołecznieniu* (Brdulak, Florczak, Gardziński, 2019c, s. 78).

Wzrost roli komercyjnych przedsiębiorstw społecznych osłabi występujące konflikty życia społeczno-gospodarczego, przyczyni się do redukcji napięć kapitalistycznych stosunków produkcji i zarazem do systematycznej redukcji kosztów globalnej gospodarki oraz życia społecznego.

Przedsiębiorstwo społeczne w gospodarce

Przyjmując dla potrzeb niniejszego tematu definicję przedsiębiorstwa społecznego, autorzy uwzględniają kryterium koncentrowania zysku na celach społecznych i zarazem dowolną formę instytucjonalno-prawną przedsiębiorstwa. Wobec tego, przedsiębiorstwo społeczne określa się jako przedsiębiorstwo realizujące cele społeczne w ramach właściwej mu części zysku – znaczącej ze względu na realizowany cel.

Cele społeczne sprowadzono do 5 grup celów:

1. ekonomiczne (umożliwiające funkcjonowanie w warunkach rynkowych),
2. ludzkie (ilościowe, jakościowe),
3. środowiskowe,
4. postęp naukowo-technologiczny,
5. prawno-ustrojowo-międzynarodowe.

W takim ujęciu kategoria formalno-prawna nie jest rozstrzygająca, lecz rzeczywista działalność społeczna przedsiębiorstwa z uwzględnieniem indywidualnego podejścia sytuacyjnego w kontekście społecznym zarządzaniem zyskiem. Taki kontekst ujmowania przedsiębiorstwa odpowiada w pierwszej kolejności na dążenie do harmonizacji napięć społecznych i związanych z nimi społecznych kosztów.

Rozwój przedsiębiorczości społecznej określany jest jako odpowiedź na kryzys paradygmatu dwubiegunowego (państwa i rynku) i wprowadza mechanizmy tzw. aktywnej polityki społecznej (Rymsza, 2003, s. 22-31). Taką opinię wyraża również C. Borzaga (za Rymsza, 2003, s. 81-82). Twierdzi on, że rynek (który pełnił funkcję produkcji i alokacji dóbr prywatnych, dystrybucja zasobów zgodnie z kryterium wkładu i zaangażowania indywidualnego) oraz państwo (odpowiedzialne za wytwarzanie i dystrybucję dóbr publicznych oraz dóbr, których produkcji nie podjął się rynek) nie odgrywają swej roli w kształtowaniu poczucia bezpieczeństwa i jakości życia obywateli. Dlatego należy poszukać nowej struktury *opartej na logice pluralizmu aktorów, obszarów i regulacji, uwzględniających różnych aktorów społeczeństwa obywatelskiego*. W modelu dwubiegunowym zakłada się, że (Rymsza, 2003, s. 81-83):

- a) istnieje możliwość ścisłego rozgraniczenia pomiędzy dobrami prywatnymi:
 - wytwarzanymi przez rynek i publicznymi,
 - produkcja powierzona państwowej administracji;
- b) regulacja rynku jest możliwa dla zwiększenia efektywności wytwarzanych usług w kontekście zorientowanym na zasadach wkładu indywidualnego i zaangażowania jednostkowego;
- c) możliwa jest identyfikacja preferencji obywateli przez instytucje państwowe odnośnie do dóbr publicznych i dóbr, których nie produkuje rynek.

Rozwój gospodarki społecznej zawsze powiązany jest z zewnętrznymi uwarunkowaniami społecznymi, ekonomicznymi i politycznymi w danym państwie czy wspólnocie państw – szczególnie Unii Europejskiej. Dlatego też obecność przedsiębiorstw społecz-

nych w gospodarce traktujemy jako element łagodzenia społeczno-gospodarczych ograniczeń rozwojowych.

Analizując problem nierówności społecznej i ekonomicznej, istnieje potrzeba rynkowego usankcjonowania przedsiębiorstwa społecznego oraz wskazania atrybutów, jakie świadczą o jego wpływie na korygowanie nierówności w strukturze społeczno-ekonomicznej. I w tym miejscu nasuwa się istotny wniosek rozważań, podparty również wnioskami z badań empirycznych dotyczących przedsiębiorstw społecznych (Florczak, Gardziński, 2018, s. 101-116).

Podstawowym argumentem jest tutaj lokalne zakorzenienie przedsiębiorstwa i bazowanie jego działalności na lokalnych zasobach i lokalnym kapitale społecznym, co związane jest z przedstawionymi przez K. Birkhölzera (Birkholzer, 2007, s. 30-36) założeniami rozwoju lokalnego:

- a) *działania na rzecz dobra wspólnego* – podstawą tego aspektu jest założenie, iż poszczególne lokalne przedsięwzięcia ekonomiczne powiązane są z poczuciem lokalnej identyfikacji i wspólnotowym zaangażowaniu;
- b) *zintegrowane podejście holistyczne* – nawiązuje przede wszystkim do działalności reprodukcyjnej i reinwestycyjnej, skierowanej na lokalną przestrzeń społeczno-gospodarczą;
- c) *zaspokajanie potrzeb niezaspokojonych* – lokalny rozwój gospodarczy powinien być ukierunkowany na rynkową „stronę popytu”;
- d) *budowanie i doskonalenie kapitału społecznego* – nawiązuje to do założenia, że kluczowym zasobem jest potencjał intelektualny i społecznościowy.

Jak słusznie zauważa K. Duczkowska-Małysz (Duczkowska-Małysz, 2012, s. 492), rozwój przedsięwzięć ekonomii społecznej zaobserwowano w latach 70. i 90. XX wieku – za każdym razem, kiedy światowa gospodarka notuje ekonomiczno-społeczne sygnały kryzysu. Wówczas poszukuje się form przedsiębiorczości, które mogą być adaptowane dla specyficznej grupy beneficjentów i mogą wpłynąć na korygujące efekty deficytu podażowego (np. na określone usługi) i problemy rynku pracy. Pomimo to, że o przedsiębiorczości społecznej mówi się już w skali globalnej, to jest ona atrybutem obszarów lokalnych i w takich kategoriach powinna być rozpatrywana jej skuteczność i wpływ na środowisko lokalne. Z drugiej strony, takie rozumienie przedsiębiorczości społecznej może prowadzić do skrajnego jej utożsamiania z obszarami problemowymi. Przedstawione stanowisko reprezentuje grupa naukowców, identyfikująca przedsiębiorstwa społeczne ze szczególnym typem obszaru określanym jako holistyczne peryferyjne i gospodarczo opóźnione w rozwoju. Jest to oczywiście uzasadniona koncepcja wykorzystywania atrybutów przedsiębiorstwa społecznego do wzbudzania prorozwojowych impulsów. Jak podaje literatura, przedsiębiorstwa społeczne powstają na obszarach, gdzie (Duczkowska-Małysz, 2012, s. 503):

1. Stopa bezrobocia jest znacznie wyższa niż przeciętna, a trwale bezrobotni nie mają szans na znalezienie pracy. Wskazuje to na skierowanie przedsiębiorstw społecznych do środowisk wykluczonych społecznie.
2. Wadliwe struktury gospodarki nie są w stanie o własnych siłach modernizować się i wytwarzać innowacyjnych produktów. Mankamenty zaplecza techniczno-infrastrukturalnego w gospodarce lokalnej uzupełnia się kapitałem społecznym, lokalną solidarnością i współdziałaniem.
3. Wadliwe struktury demograficzne wskazują na trudności na rynku pracy, które będą wymagać specjalnych rozwiązań, które również wskazują na określony typ

popytu usługowego zgłaszanego ze strony społeczności lokalnej.

4. Rejestruje się degradację naturalnych i kulturowych funkcji zasobów regionu.

5. Słabo rozwinięta infrastruktura techniczna i społeczna blokuje procesy rozwoju gospodarczego.

Okoliczności powstawania i funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych określają ich funkcję związaną z niwelowaniem kosztów społecznych. Przedsiębiorstwa społeczne są tworzone z myślą o osobach wykluczonych zawodowo i społecznie, długotrwale bezrobotnych, niemających kwalifikacji, osobach młodych obciążonych patologią środowiska w którym się wychowali, niepełnosprawnych fizycznie i umysłowo. Ponadto, przedsiębiorstwa społeczne budują swoją aktywność gospodarczą na kapitale społecznym i potencjale możliwości, jaki istnieje w specyfice lokalnych środowisk, a który wydaje się nie być wykorzystany. Dlatego podmiot gospodarki społecznej daje szansę na skoncentrowanie się członków społeczności na wspólnym celu, wykształceniu poczucia odpowiedzialności, współpracy i solidarności. Przedsiębiorstwo społeczne angażuje ludzi do wychodzenia naprzeciw problemom związanym z wykluczeniem społecznym, bezrobociem, brakiem dóbr i usług, na które jest zapotrzebowanie, i do podejmowania samodzielných inicjatyw w imię zmieniania otoczenia w jakim żyją. W takich przedsięwzięciach podkreśla się cechę innowacyjności. Jest to istotne, ponieważ zwrócenie się ku potrzebom ludzkim, rezygnacja z prymatu maksymalizacji zysków (wypracowane nadwyżki przeznaczane są na szeroko pojęte cele społeczne), a przede wszystkim poszukiwanie innowacyjnych rozwiązań, nawiązują do „schumpeterowskiego” ujęcia przedsiębiorcy.

Z omawianego powodu, przedsiębiorstwo społeczne należy ulokować w kategorii endogenicznego rozwoju lokalnego, ponieważ w takim wymiarze efekty jego działalności mogą wpływać na korygowanie nierówności ekonomiczno-społecznych. Stwierdzenie to powiązać można z wynikami badań pn. *Badania ilościowe-jakościowe przeprowadzone w latach 2010-2015* (Brdulak, Florczak, 2016), dotyczących przedsiębiorstw społecznych. A przede wszystkim z kategorią celów i funkcji przedsiębiorstwa społecznego jako podmiotu gospodarczego.

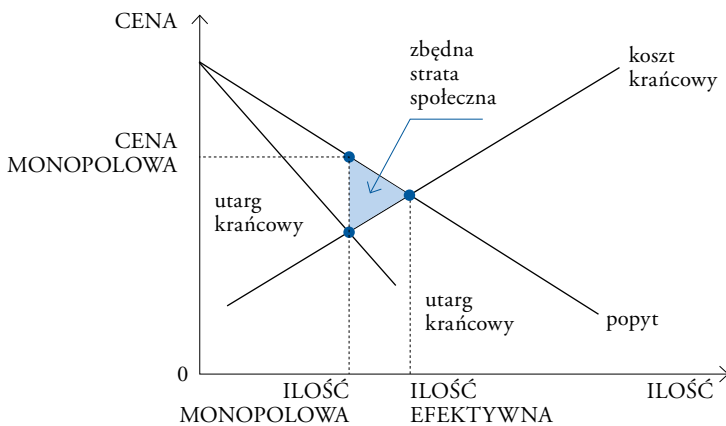
Identyfikacja przedsiębiorstwa z misją na szczeblu lokalnym i regionalnym powoduje wyodrębnianie się wartości ekonomicznej i społecznej z pracy, jako głównej wartości dodanej przedsiębiorstwa, a przez to jest istotnym stymulatorem niwelowania lokalnych dysproporcji (zob. też Florczak, 2016, s. 27-38). Najszybciej zmiana jakościowa w rzeczywistości społeczno-gospodarczej może nastąpić oddolnie bo zależy od nas samych, czyli następuje uspołecznienie przez przedsiębiorstwo społeczne na poziomie mikroekonomicznym. Szersze uspołecznienie kapitalizmu może następować poprzez kształtowanie ładu gospodarczego przez państwo na poziomie makroekonomicznym.

Konkurencyjny ordoliberalny ład uwzględniający przedsiębiorstwo społeczne

Warunkiem uspołeczniania kapitalizmu na poziomie makroekonomicznym jest kształtowanie ładu i takie zmiany jakościowe są możliwe do wprowadzenia w ujęciu holistycznym w perspektywie długookresowej. W warstwie teoretycznej, ale również praktycznej, uspołecznienie pełne kapitalizmu następuje wtedy, gdy przedsiębiorstwo społeczne funkcjonuje w prospołecznym ładzie ordoliberalnym. Istnienie ładu nie wyklucza jednak funkcjonowania przedsiębiorstwa społecznego bez niego.

Cele społecznej gospodarki rynkowej oparte na wolności, odpowiedzialności, zasadzie sprawiedliwości społecznej, godności ludzkiej, zasadzie konkurencji i silnego państwa prawa, w znacznym stopniu odnoszą się do funkcji przedsiębiorstw społecznych działających również poza klasycznym ładem społecznej gospodarki rynkowej (Florczak, Gardziński, 2019, s. 140). Występowanie ładu społeczno-gospodarczego w państwie zapewnia mniejsze nierówności społeczne, stąd funkcja uzupełniająca przedsiębiorstwa społecznego jest na takim podłożu makroekonomicznym silniejsza w prospołecznych kwestiach. Jak zauważa G.W. Kołodko, wzrost gospodarczy jest bardziej trwały w krajach o względnie niskim stopniu nierówności dochodowych i co więcej, relacje dochodowe ważyły tam na dynamice więcej niż liberalizacja handlu i jakość instytucji politycznych (Kołodko, 2013, s. 378). Zmniejsza to niewątpliwie napięcia społeczne, a działalność przedsiębiorstwa społecznego w takim ładzie ekonomicznym redukuje wywołane przez nie koszty. Redukcja kosztów występuje również poprzez uspołecznianie kapitalizmu na poziomie makroekonomicznym dzięki projektowaniu polityki gospodarczej z uwzględnieniem kwestii społecznych. Podkreślmy, że kwestie społeczne nie równają się tylko samym transferom socjalnym, ale korzyści społeczne są osiągalne już przez samo istnienie ładu gospodarczego. Jak wypuklił sam L. Erhard, najlepszą polityką socjalną jest dobra polityka gospodarcza, gdzie sama polityka kształtowania ładu gospodarczego ma charakter socjalny, o ile sprzyja postępowi ekonomicznemu i wzrostowi wydajności (Erhard, 2000, s. 159).

Rysunek 1 Nieefektywność monopolu

Źródło: opracowanie własne na podstawie N.G. Mankiw, M.P. Taylor, 2015, s. 466.

Przyjrzyjmy się zatem centralnemu aspektowi działalności państwa w zakresie kreowania ładu, którym według W. Euckena jest polityka konkurencji (Eucken, 2004, s. 31). Ordoliberalna zasada konkurencji i polityka antymonopolowa zapobiegająca koncentracji, przeciwdziała zbędnym stratom społecznym, co widać na rysunku 1. Ponieważ monopolista ustala cenę na poziomie wyższym od kosztu krańcowego, nie wszyscy konsumenci, dla których wartość dobra jest większa niż koszt jego wytworzenia, zdecydują się na jego zakup i z tego względu ilość wytwarzana i sprzedawana przez monopolistę jest mniejsza od ilości społecznie efektywnej. Wynikająca stąd zbędna strata społeczna określa pole trójkąta leżącego między krzywą popytu – odzwierciedlającą wartość dobra dla konsumentów, a krzywą kosztu krańcowego – odzwierciedlającą koszty ponoszone przez monopolistę (Mankiw, Taylor, 2015, s. 466).

Konkurencja i polityka antymonopolowa maksymalizuje korzyści społeczne, jeśli jest skuteczna. Wolny konkurencyjny rynek zapewnia spełnienie pierwszego twierdzenia dobrobytu (Varian, 2002, s. 20, szerzej na ten temat: Gardziński, 2019). Spełnia to hasło L. Erharda: *Dobrobyt dla wszystkich i dobrobyt poprzez konkurencję – postulatory ściśle ze sobą sprzężone, nierozłączne: pierwszy określa cel, drugi zaś drogę prowadzącą do tego celu* (Erhard, 2011, s. 20). Nieuniknionym wnioskiem jest stwierdzenie, że państwo dobrobytu można budować tylko przez konkurencję. Jest to konkurencja pełna (efektywna), gdzie główną siłą porządkującą rynek jest konkurencja zorientowana na efektywność, a nie formę organizacji rynku, jaką tworzy konkurencja doskonała w rozumieniu ekonomii neoklasycznej (Moszyński, 2016, s. 35). Konkurencja zapewnia nie tylko właściwe relacje między popytem i podażą, ale jest zatem jednym z warunków optymalnej alokacji dóbr i zasobów prowadzącej do dobrobytu społecznego, ponieważ redukuje koszty społeczne wywołane monopolem. Celem zaproponowanego w ordoliberalizmie porządku konkurencji jest przede wszystkim sprawiedliwy podział dochodu wytworzonego przez społeczeństwo (Dahl, 2015, s. 68). Konkurencja nie tylko zapobiega kosztom społecznym w przypadku monopolu, ale również urzeczywistnia sprawiedliwszy podział dochodów. Jak zauważa W. Eucken, *wolna konkurencja nie polega bowiem na walce człowieka z człowiekiem. Nie jest to rywalizacja mająca na celu przeszkadzanie albo szkodenie, ale konkurencja osiągnąć* (Eucken, 2005, s. 289). Konkurencja wyzwalamąca wydajność i jakość tworzy efektywność gospodarczą prowadzącą do „dobrobytu dla wszystkich”, w którym za pomocą podziału dochodu ze słabszymi uczestnikami utrzymuje się spójność społeczną, stąd konkurencja zapobiegająca koncentracji rynkowej monopolami, dziś często w postaci korporacji transnarodowych zagrażających małej i średniej przedsiębiorczości budującej klasę średnią w społeczeństwie, wyzwala także innowacje poprzez nowe technologie, nie tylko u największych graczy na rynku, ale także tych średnich i mniejszych (Gardziński, 2016, s. 268). Już nie tania siła robocza jako przewaga komparatywna państw bloku wschodniego, ale innowacje na poziomie przedsiębiorczym i państwowym decydują o rozwoju społeczno-gospodarczym. J. Schumpeter wyróżnia następujące jej rodzaje:

- wprowadzenie do produkcji wyrobów nowych lub udoskonalenie istniejących,
- wprowadzenie nowej lub udoskonalonej metody produkcji,
- otwarcie nowego rynku zbytu,
- zastosowanie nowego sposobu sprzedaży lub zakupów,
- zastosowanie nowych źródeł surowców lub półfabrykatów,
- wprowadzenie nowej organizacji produkcji lub nowych struktur rynkowych (Schumpeter, 1962, s. 60).

O konkurencyjności zadecyduje nie tylko innowacyjność przedsiębiorstw, ale również wsparcie państwa dla innowacyjnej gospodarki w segmencie badań i rozwoju, tzw. R&D. Konkurencja stanie się synonimem innowacyjności. Według G.W. Kołodko, konkurencyjność zależy od technologii i jakości kapitału ludzkiego, umiejętności menedżerskich i marketingowych, ale również od jakości państwa, od poziomu usług publicznych, które ono świadczy ludności i przedsiębiorcom, a nade wszystko od jakości instytucji, czyli norm, standardów i regulacji prawnych, w których rozwijać skrzydła ma prywatna przedsiębiorczość, konkurująca teraz już na globalnym rynku (Kołodko, 2014, s. 10).

Okazuje się, że w długim okresie produkcja, a w przekonaniu autorów wraz z nią wzrost gospodarczy i rozwój społeczny, zależy (za O. Blanchardem) od: *edukacji, za-*

awansowania badań naukowych, skłonności do oszczędzania i jakości rządzenia na dłuższą metę (Blanchard, 2011, s. 51). Kształtowanie zatem ładu jest kluczem, środkiem i narzędziem do rozwoju społeczno-gospodarczego. W zakresie rozwoju ekonomia powinna być orientowana racjonalnie i pragmatycznie, by wyrównywać szanse konkurencji w ładzie społeczno-gospodarczym, który w tym samym czasie należy kształtować w taki sposób aby był zrównoważony. Taką postawę przejawia dwóch ekonomistów.

Dla racjonalnej polityki gospodarczej P. Pysz stawia następujące zadania:

- 1) powinna wnieść wkład do ograniczenia rzadkości dóbr i zasobów w gospodarce;
- 2) stwarzać warunki sprzyjające osiągnięciu i stabilizacji wolności gospodarujących jednostek;
- 3) zmierzać do zrównoważenia formalnych i materialnych szans gospodarujących jednostek ludzkich w procesie rynkowej konkurencji (Pysz, 2008, s. 35).

Pragmatyczne możliwości zmiany, nie tylko ładu ale świata na lepsze, dostrzega G.W. Kołodko w realizacji strategii potrójnie zrównoważonego, długofalowego rozwoju, tj. wzrostu zrównoważonego ekonomicznie, społecznie oraz ekologicznie (Mączyńska, Pysz, 2019, s. 56), gdzie wzrost zrównoważony społecznie oznacza przede wszystkim sprawiedliwy podział dochodów i sprawiedliwy dostęp różnych grup ludności do usług publicznych (Kołodko, 2014, s. 19). Zrównoważony rozwój, który zyskał popularność i zastosowanie w praktyce ekonomii, dotyczy tym samym również ładu. Zdefiniujmy jednak, czym on tak naprawdę jest. Ład gospodarczy to stabilne formy i warunki ramowe przebiegu procesu gospodarowania, określające obowiązujące reguły gry gospodarczej, w ramach których państwo, przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe i jednostki ludzkie podejmują decyzje i realizują działania gospodarcze (Pysz, 2008, s. 37). Ład gospodarczy oparty na wartościach społecznych wolności, odpowiedzialności i sprawiedliwości określają spójne, kompleksowe i współzależne zasady konstytuujące i regulujące (tablica 1), stworzone do implementacji w długim okresie, ale w określonym momencie historycznym i z wypracowanym rodzimym kształtem ordoliberalnej koncepcji społecznej gospodarki rynkowej, dostosowanej do okoliczności politycznych, geograficznych, kulturowych, instytucjonalnych i innych mających zasadnicze znaczenie dla adaptacji.

Tablica 1 Zestawienie zasad konstytuujących i regulujących

ZASADY KONSTYTUUJĄCE	ZASADY REGULUJĄCE
System cen doskonałej konkurencji spełniający prawidłowo funkcję wskaźnika rzadkości dóbr i zasobów	W razie występowania naturalnych i lokalnych monopolii
Stabilizacja siły nabywczej pieniądza	W razie różnic dochodowych niemożliwych do zaakceptowania ze względów sprawiedliwości społecznej
Otwarte rynki	Jeśli rachunek ekonomiczny nie uwzględni efektów zewnętrznych
Prywatna własność środków produkcji	W razie występowania anormalnych zachowań po stronie podaży, szczególnie podaży pracy
Swoboda zawierania umów pomiędzy podmiotami gospodarczymi	
Materialna odpowiedzialność podmiotów gospodarczych za wyrządzone innym szkody	
Stołość i konsekwencja polityki gospodarczej	

Źródło: P. Pysz, 2005, s. 42.

Powyższe zasady, określające subład w ładzie gospodarczym, wymagają fundamentu antropologiczno-socjologicznego, moralnego i wreszcie instytucjonalnego. Jest on niezbędny nie tylko przy procesach transformacji gospodarczej z systemu centralnego planowania do systemu gospodarki wolnorynkowej, ale także potem, ponieważ ład gospodarczy podlega ciągłym zmianom. Jak podkreśla A. Grabska, warunkiem powodzenia zmian instytucjonalnych w gospodarce jest nie tylko zbieżność instytucji formalnych oraz wartości i preferencji społeczeństwa. Wypracowanie systemu gospodarczego opartego o reguły ładu wymaga również instytucji formalnych, zmieniających wartości i preferencje społeczeństwa w pożądanym kierunku (Grabska, 2012, s. 128). Ważne jest również wypracowanie rodzimej koncepcji ładu, którą w Polsce dla przykładu po roku 1989 najbliższą ideom społecznej gospodarki rynkowej skonfigurował G.W. Kołodko, stanowiącej optymalny układ rozwiązań instytucjonalnych z parametrami polityki makroekonomicznej określanej „złotą sekwencją”. Polega ona na takim ustawieniu stóp wzrostu podstawowych kategorii makroekonomicznych, aby przy odczuwalnej poprawie stopnia zaspokojenia potrzeb społecznych, systematycznie tworzone były warunki wzrostu gospodarczego w przyszłości. Chodzi tu o sprzęgnięcie ze sobą ośmiu podstawowych kategorii: inwestycje, eksport, PKB, konsumpcja indywidualna, wydajność pracy, konsumpcja zbiorowa, dochody budżetu, wydatki budżetu (Kołodko, 2008, s. 325).

Podsumowanie

W społecznej gospodarce rynkowej w myśl zasady subsydiarności, dopiero w sytuacji, gdy wyczerpane zostaną wszystkie możliwości samopomocy, obywatele powinni otrzymywać pomoc ze strony państwa (Dahl, 2013, s. 76). Jednostki egzystujące w ładzie społeczno-gospodarczym z poczucia odpowiedzialności, w pierwszej kolejności starają się same zadbać o bezpieczeństwo ekonomiczne. Tym sposobem, w ordoliberalnym ładzie społecznej gospodarki rynkowej pojawia w naturalny sposób miejsce na przedsiębiorstwo społeczne oparte na kooperacji, które w ramach samopomocy opartej na zaufaniu i poczuciu wspólnej sprawy, wyręcza państwo (Brdulak, Florczak, Gardziński, 2017, s. 107). Przedsiębiorstwo społeczne tak ujęte w ordoliberalnym ładzie, bez względu na swoją społeczną misję, podlega również konkurencyjnym wymogom rynku, którym musi sprostać równie dobrze jak przedsiębiorstwa rynkowe, co również skłania je do wykorzystania innowacji. Pomimo że przedsiębiorstwo społeczne to samo w sobie innowacyjnie zjawisko (Gardziński, 2019, s. 443), ono również wykorzystuje innowacje i podlega zasadzie minimalizacji kosztów, w tym konkretnych technologii na równi z przedsiębiorstwem rynkowym. Konkludując, przedsiębiorstwo społeczne prowadząc swoją działalność minimalizuje koszty stosując innowacje, a jednocześnie będąc samo w sobie innowacją, redukuje dysproporcje i zmniejsza koszty napięć we współczesnym kapitalizmie przewyżczając jego ograniczenia.

Bibliografia:

1. Birkholzer K. (2007), *Lokalny rozwój gospodarczy i jego potencjał*, w: *Przedsiębiorstwo społeczne w rozwoju lokalnym*, E. Leś, M. Ołdak (red.), „Zeszyt Gospodarki Społecznej”, nr 1, Collegium Civitas, Warszawa.
2. Blanchard O. (2011), *Makroekonomia*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa.
3. Brdulak A. (2007), *Product quality as a responsibility measure: Ethical consumerism*, Corporate Social Responsibility (CSR) Paper, No. 24.

4. Brdulak A. (2014), *The importance of sustainable development – the ecological aspect*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu, No. 1(39).
5. Brdulak J., Florczak E., Gardziński T. (2017), *Przedsiębiorstwo społeczne w kulturze odpowiedzialnego rozwoju*, w: *Wartości i nowoczesność w strategii odpowiedzialnego rozwoju*, Partycki S., Sobiecki R. (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin.
6. Brdulak J., Florczak E., Gardziński T. (2019), *The Socialization of Capitalism through Social Enterprises*, "International Journal of Small and Medium Enterprises and Business Sustainability", Vol. 2(4).
7. Brdulak J., Florczak E., Gardziński T. (2019), *Uspołecznienie drogą samoorganizacji bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw*, w: *Samoorganizacja bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw*, K. Kuciński (red.), CeDeWu, Warszawa.
8. Brdulak J., Florczak E., Gardziński T. (2019), *Uspołecznienie kapitalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, z. 1(64).
9. Brdulak J., Florczak E. (2011), *Usytuowanie przedsiębiorstwa społecznego w gospodarce*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 1-2 (s. 32-33).
10. Brdulak J., Florczak E. (2016), *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Oficyna Wyd. Uczelni Łazarskiego, Warszawa.
11. Brzuska E., Kukulak-Dolata I., Nyk M. (2017), *Ekonomia społeczna. Teoria i praktyka przedsiębiorczości społecznej*, Difin, Warszawa.
12. Dahl M. (2015), *Ordoliberalizm jako recepta na reformę kapitalizmu*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 49.
13. Dahl M. (2013), *Polska i niemiecka polityka konkurencji w świetle teorii ordoliberalizmu i koncepcji społecznej gospodarki rynkowej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 3(42).
14. Dirksen U. (2018), *Die Zukunft der Arbeit beginnt jetzt!*, Friedrich-Ebert-Stiftung, April.
15. Drucker P.F. (1994), *Praktyka zarządzania*, Nowoczesność, Sp. z o. o., Warszawa.
16. Duczowska-Małysz K. (2012), *Ekonomia społeczna a rozwój przedsiębiorczości*, w: *Między ekonomią a historią*, R. Dziemianowicz, A. Kargol-Wasiluk, J. Wilkin, M. Zalesko (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
17. Erhard L. (2011), *Dobrobyt dla wszystkich*, PTE, Warszawa.
18. Erhard L. (2000), *Wohlstand für alle*, ECON Verlag, Düsseldorf.
19. Eucken W. (2004), *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*, wyd. 7, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen.
20. Eucken W. (2005), *Podstawy polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
21. Florczak E., Gardziński T. (2019), *Social enterprise in the order of social market economy*, "International Journal of New Economics and Social Sciences", Międzynarodowy Instytut Innowacji Nauka-Edukacja-Rozwój w Warszawie, Warszawa.
22. Florczak E., Gardziński T. (2018), *Social innovations in the aspect of the social economy*, w: "International Journal of New Economics and Social Sciences", Międzynarodowy Instytut Innowacji Nauka-Edukacja-Rozwój w Warszawie, Warszawa.
23. Florczak E. (2016), *Nierówności społeczno-ekonomiczne a cele przedsiębiorstwa społecznego*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, nr 4.
24. Gardziński T. (2019), *About a social enterprise...*, „International Journal of New Economics and Social Sciences”, nr 1(9), Międzynarodowy Instytut Innowacji Nauka-Edukacja-Rozwój w Warszawie, Warszawa.
25. Gardziński T. (2016), *Przedsiębiorstwo społeczne środkiem rozwiązywania problemów współczesnej gospodarki*, „International Journal of New Economics and Social Sciences”, nr 1(3), Międzynarodowy Instytut Innowacji Nauka-Edukacja-Rozwój w Warszawie, Warszawa.
26. Grabska A.E. (2012), *Uwarunkowania ładu spontanicznego i stanowionego w gospodarce Polski okresu transformacji*, „Gospodarka Narodowa”, nr 5-6.

27. Hermwille L. (2017), *Auf dem Weg zu einer gerechten globalen Energietransformation*. Studie, Friedrich-Ebert-Stiftung, Wuppertal Institut.
28. Hicks J.R. (1978), *Kapitał i wzrost*, PWN, Warszawa.
29. Klementewicz T. (2018), *Kapitalizm 2050*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 17-19 sierpnia, nr 159, A 13.
30. Kołodko G.W. (2014), (red.), *Zarządzanie i polityka gospodarcza dla rozwoju*, Wydawnictwo Poltex, Akademia Leona Koźmińskiego, Warszawa.
31. Kołodko G.W. (2013), *Dokąd zmierza świat. Ekonomia polityczna przyszłości*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
32. Kołodko G.W. (2014), *Nowy pragmatyzm, czyli ekonomia i polityka dla przyszłości*, w: *Ekonomia dla przyszłości. Fundamentalne problemy teorii ekonomii i praktyki gospodarczej*, Mączyńska E. (red.), PTE, Warszawa.
33. Kołodko G.W. (2008), *Wędrujący świat*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
34. Kuciński K. (2015) (red. nauk.), *Geografia ekonomiczna*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa, wyd. 3.
35. Leśniewski M.A. (2015), *Konkurencyjność miękka przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa, s. 1-256.
36. Liberska B. (2002) (red. nauk.), *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, PWE, Warszawa.
37. Mankiw N.G., Taylor M.P. (2015), *Mikroekonomia*, PWE, Warszawa.
38. Mączyńska E., Pysz E. (2019), *Nowy pragmatyzm i ordoliberalizm – analiza porównawcza*, w: *Ekonomia i polityka. Wokół teorii Grzegorza W. Kołodko*, Mączyńska E. (red.), PWN, Warszawa.
39. Miroński J. (2013), *Homo administratus czyli człowiek w naukach o zarządzaniu*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
40. Moszyński M. (2016), *Niemiecki model Społecznej Gospodarki Rynkowej – perspektywa rynku pracy*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
41. Niedziółka D. (2012) (red. nauk.), *Zielona energia w Polsce*, CeDeWu.pl, Warszawa.
42. Palley T.I. (2012), *From Financial Crisis to Stagnation*, Cambridge University, Cambridge.
43. Piketty T. (2015), *Kapitał w XXI wieku*, Wyd. Krytyki Politycznej, Warszawa.
44. Pysz P. (2005), *Państwo i ład gospodarczy w ordoliberalnej koncepcji polityki gospodarczej*, w: *Ład gospodarczy jako efekt działalności państwa w społecznej gospodarce rynkowej*, PTE, Warszawa.
45. Pysz P. (2008), *Społeczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
46. Rymśa M. (2003), *Aktywna polityka społeczna w teorii i praktyce*, w: *W stronę aktywnej polityki społecznej*, T. Kaźmierczak, M. Rymśa (red.), ISP, Warszawa.
47. Schumpeter J.A. (1962), *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa.
48. Varian H.R. (2002), *Mikroekonomia. Kurs średni ujęcie nowoczesne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
49. Wrenn M.V. (2018), *Absorpcja nadwyżki i marnotrawstwo w neoliberalnym kapitalizmie monopolistycznym*, w: *Realny kapitalizm. Wokół teorii kapitału monopolistycznego*, G. Konat, P. Wielgosz (red.), Instytut Wydawniczy „Książka i Prasa”, Warszawa, wyd. 2.
50. Wygnański J.J. (2008), *Ekonomizacja sektora pozarządowego a kryzys państwa opiekuńczego*, w: *Ekonomizacja organizacji pozarządowych*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa.
51. Zick A., Kuepper B., Berghan W. (2019), *Verlorene Mitte feindselige Zustände. Rechtsextreme Einstellungen in Deutschland 2018/19*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Dietz, Bonn.

Prof. dr hab. **Jacek Brdulak**, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie,
jbrdul@sgh.waw.pl

Dr **Ewelina Florczak**, Uczelnia Łazarskiego w Warszawie, ewelina.florczak@gmail.com

Mgr **Tomasz Gardziński**, Uczelnia Łazarskiego w Warszawie,
tomasz.gardziński@lazarski.pl

Jacek Brdulak, Ewelina Florczak, Tomasz Gardziński

Social enterprise as an element of the modern order of capitalist economy

Streszczenie: Celem artykułu jest wskazanie na kształtujące się procesy współczesnego kapitalizmu. Cechą współczesnego kapitalizmu jest długookresowe utrzymywanie się strukturalnej nadpodaży produkcji. W konsekwencji, występowanie nadwyżki ekonomicznej prowadzi do strukturalnej nierównowagi między mocami wytwórczymi a granicami konsumpcji. W społeczeństwach bogatych i średnio zamożnych obserwujemy swoiste przesuwanie kapitału z bezpośrednich inwestycji produkcyjnych w sferę usług mających zapewnić zbywalność wytwarzanych produktów (marketing z agresywną reklamą i promocją, obsługa konsumenta, kształtowanie wzorców konsumpcji i in.). Jednak nauki społeczne coraz częściej dostrzegają potrzebę upodmiotowienia człowieka w procesach społeczno-gospodarczych. Obecny wiek przynosi potwierdzenie powyższych, rewolucyjnych konstatacji. Obserwujemy humanizację ekonomii. Dokonuje się ona wielopłaszczyznowo, natomiast warunkiem uspołeczniania kapitalizmu na poziomie makroekonomicznym jest kształtowanie ładu. Takie zmiany jakościowe są możliwe do wprowadzenia w ujęciu holistycznym w perspektywie długookresowej. W warstwie teoretycznej, ale również praktycznej, uspołecznienie pełne kapitalizmu następuje wtedy gdy przedsiębiorstwo społeczne funkcjonuje w prospołecznym ładzie ordoliberalnym. Natomiast na poziomie mikroekonomicznym rolę humanizacji gospodarki pełni przedsiębiorstwo społeczne.

Słowa kluczowe: kapitalizm, uspołecznienie kapitalizmu, ordoliberalizm, społeczna gospodarka rynkowa, ład gospodarczy, przedsiębiorstwo społeczne, nierówności społeczne

Social enterprise as an element of the modern order of capitalist economy

Summary: The purpose of the article is to indicate the emerging processes of modern capitalism. A feature of modern capitalism is the long-term persistence of the structural oversupply of production. Consequently, the existence of an economic surplus leads to a structural imbalance between production capacity and consumption limits. In rich and medium affluent societies, we observe a kind of capital shift from direct productive investments into the sphere of services to ensure the marketability of manufactured products (marketing with aggressive advertising and promotion, consumer service, shaping consumption patterns, etc.). However, social sciences increasingly recognize the need for human empowerment in socio-economic processes. The current age confirms the above revolutionary statements. We are observing the humanization of economics. It is multifaceted, while the condition for socializing capitalism at the macroeconomic level is shaping the order and such qualitative changes are possible to

be implemented in a holistic perspective in the long term. In the theoretical but also practical aspect, socialization full of capitalism occurs when the social enterprise operates in the prosocial ordoliberal order. At the microeconomic level, the social enterprise plays the role of humanizing the economies in the economic lives of regions and the world caused by the coronavirus epidemic.

Keywords: capitalism, socialization of capitalism, ordoliberalism, social market economy, economic order, social enterprise, social inequalities

JEL L31

Limitations of modern capitalism

We have the opportunity, and perhaps also the privilege, to observe extremely interesting processes in the development of socio-economic life, which are not always positive, on a personal, local, regional, international, and ultimately global level. Humanity is developing rapidly in quantitative terms, while at the same time scientific and technological progress allows us to better communicate with each other. The global social and spatial awareness of emerging development tensions is growing. The socio-economic life around us is becoming increasingly complex and is constantly accelerating. Globalisation is a more and more unlimited movement of people, capital, production factors, goods, services, technologies, information, knowledge, and ideas (Kuciński, 2015, p. 453). In economic terms, this phenomenon is defined as: *a process of widening and deepening interdependences between countries and regions as a result of growing international movements and the activities of transnational corporations, leading to qualitatively new links between companies, markets, and economies* (Liberska, 2002, p. 20). It seems that only some unimaginable disaster could disrupt these processes (for example, a global thermonuclear conflict, a space disaster, a pandemic).

The driving force behind the globalisation of socio-economic processes remains capitalist production relations. Even if there are countries in the world that declaratively believe that it does not apply to their economies (North Korea, Venezuela, Cuba), they are currently only relatively isolated socio-economic enclaves. Considering the dynamically changing situation, capitalism is facing serious developmental challenges that will determine the quality of human life in the near future. We have pointed out that the search for ways of developing capitalism and the ways of its socially accepted reconfiguration is arousing increasing interest among scientists and business practitioners (Brdulak, Florczak, Gardziński, 2019a, p. 66-87; Brdulak, Florczak, Gardziński, 2019c, p. 74). The point is to identify the most important developmental threats and to seek rational ways to counteract their negative effects.

A feature of modern capitalism is the long-term persistence of structural oversupply of production. This applies to contemporary centres of economic activity in Western Europe, North America, and the Far East, with Japan, South Korea, and China. A category of economic surplus has developed in the global economy, which means the difference between what a society produces and the amount of production necessary for the reproduction of that society (Wrenn, 2018, p. 149). The accumulation cycle drives all capitalist systems, and this is happening, paradoxically, with the profound diversity of the living conditions of societies. It is in the interest of enterprises to constantly expand their production. Capital can earn money if it is well spent. There are currently no major restrictions on enterprises, and especially transnational corporations, while acquiring financial investment resources. In addition to the financialization of

economic life, factors favouring investment include scientific and technical progress, technology development, robotization and automation of manufacturing processes, their virtualisation reducing the cost of spatial distance, and the absence of major barriers to international cooperation.

The existence of an economic surplus leads to a structural imbalance between production capacities and consumption limits. In rich and moderately wealthy societies, we observe a kind of shift of capital from direct production investments into the sphere of services aimed at ensuring marketability of manufactured products (marketing with aggressive advertising and promotion, consumer service, shaping consumption patterns, etc.). We have demonstrated that *the economic surplus also undermines the basic assumptions of the neoliberal order, which assumes the rational adaptation of economic activity to the requirements of the market and the prices shaped on it. It turns out that neither we are so rational in our production and investment decisions, nor the movement of prices is without the interference of manufacturers* (see: Brdulak, Florczak, Gardziński, 2019c, p. 75). If we add the delays and difficulties in costly production capacity reductions to the discussed facts, it means that the capitalist economy has been facing stagnation globally for many years. This is associated with the high degree of its monopolization, or rather oligopolisation, which additionally perpetuates the persistence of developmental disproportions of the global economy (Palley, 2012). It can be added at this point that 10% of the richest people in the world control 90% of the financial flows of the global economy, and the potential of the thirty strongest economic countries decides on more than 90% of the world's economic activity.

The problems of economic surplus, waste, stagnation, and persistent developmental disproportions in the global economy are closely linked to other growing developmental problems of the world. Growing consumption in the wealthiest countries is becoming wasteful consumptionism. The development of production requires resources, and these are limited and there are already severe deficits (e.g. lack of rare metals, which are essential in the most modern areas of industrial production). The type of resourceful economic growth where countries base their competitive advantage on the exploitation of mineral resources or extensive agricultural areas is slowly becoming history. In general, we care about investment and, above all, innovative economic growth, but at the same time, T. Piketty draws attention to the growing role in rich societies of the so-called welfare growth. It involves the use of accumulated historical and generational wealth (Piketty, 2015, p. 749), and not the creation of new jobs and faster increase of the gross domestic product (GDP). This type of economic growth is not the most effective one and, unfortunately, all too often perpetuates a consumerist, socially selfish lifestyle.

The conditions of changes in capitalist production relations are systemic, interdependent and therefore the above statements are multi-threaded. At this point, it is particularly important to emphasise the growing developmental constraints which will soon become a "hard" barrier to the development of the world economy and, at the same time, will radically re-evaluate the social awareness of humanity. It is linked to the "man-environment relationship." We observe with concern the acceleration of degradation of the biosphere as a result of increased human production activity. Its scale is already so large that people feel that the distinct consequences of their own activities overlap with the natural processes. It has been known since the last century that the area of land that can be used for agricultural purposes remains finite. The food situation of humanity is saved by the increase in the intensity of agricultural production. As a result, the agri-food production in the world's most developed countries has

been brought to an unimaginable, artificially modified level, which is resource-intensive and inimitable to most countries in the world. Optimists have been pointing, since the famous U Thant Report in the late 1960s, to the untapped resources of the so-called World Ocean. Meanwhile, we find out that fish become carriers of heavy metals, and that oceans are dominated by plastics, which is lethal to the ichthyofauna, and which turns into micro-plastic that is omnipresent in living organisms. Greenhouse gas emissions cause climate disorders. The lack of drinking water intensifies migratory movements and the escape of people from the tropical zone. The socially irresponsible pursuit of profit leads to deforestation in many regions of the world. Awareness of the threat to the most biologically active tropical forests is rapidly expanding to include the forests of the temperate zone (see: Niedziółka, 2012, p. 350; Brdulak, 2007; Brdulak, 2014, pp. 223-234).

Experts point out that: *“Green capitalism” has not brought about any qualitative change. In 2015, only 3% of the world’s energy came from renewable sources. It can be expected that a tax on carbon dioxide emissions will be imposed and upper limits will be set for its emission by companies and countries* (Klementowicz, 2018; see: Hemwille, 2017, pp. 1-48).

Just the introduction of these measures to put pressure on producers on a supra-regional or even global scale will mean significant state interference in the neoliberal conditions of the functioning of the global economy, so far accustomed in a declarative and doctrinal manner to almost full market freedom in the search for profit maximisation.

Socialisation of costs of capitalism’s constraints

Overcoming the constraints of modern capitalism can ultimately be reduced to a kind of common denominator, which is the quality of human capital. It is expressed in culture, i.e. human behaviour, awareness of the surrounding conditions, knowledge, accumulated experience, intelligence – including emotional, entrepreneurship, communication skills, readiness to participate in the changes. These and many other factors have, for hundreds of years, escaped the attention of scientists trying to understand economic reality, locking it in model simplifications. In manufacturing and management processes people were treated as a reproducing workforce, they became part of the production line, they competed with machines. The second half of the last century brought the greatest, downright shameful discovery. It is the man who is the hegemon, it is he who, with his decisions, builds market relations and gives shape to different varieties of capitalism. There are no universal economic laws (Drucker, 1994). People fill better or worse intellectual proposals of scientists with decisions and sometimes they can be practically verified. Most often, however, we are surprised by the manifestations of socio-economic practices.

This age brings confirmation of the above revolutionary statements. We are seeing the humanisation of economics. This is happening on many levels. Human labour itself becomes the subject of serious analyses. We will probably be working differently in the near future, and not all changes must mean job losses, robotization or automation of production processes, or growing fears of change. It is to be assumed that global labour market changes will accelerate (Dirksen, 2018, pp. 1-6). Deep changes are taking place in the practical sphere of management decision making. Since in social and economic life decisions are the domain of people, with their unpredictability, emotions, and cultural notions, the economic practice is primarily conditioned by non-economic factors

such as culture, psychology, social psychology, social and economic policy, sociology. The effects of economic decision-making and the competitiveness associated with their quality force us to take into account broadly understood humanistic and behavioural conditions (see: Miroński, 2013, pp. 1-190; Leśniewski, 2015, pp. 1-256).

The changes taking place in the modern, globalising and humanising capitalism give a deeper meaning to the economic principles formulated earlier. We previously drew attention to the insufficient results of scientific and technical progress, which is now clearly being commercialised in the search for sales and profit by capitalists. The logical conclusion would be to look for and finance inventions that would significantly change the quality of social life. The global scale of such actions would immediately have social consequences, which, although necessary, would not always have to be properly appreciated politically. Nobel laureate J.R. Hicks, analysing the relationship between capital and economic growth, wrote (Hicks, 1978, p. 420): *Every technical invention entails a loss of capital: capital measured in units of consumption, which must be renounced in order to be able to renew the production capacity objectified in physical production tools.* So the search for innovative quality means a social choice. Most often also an extra cost, although we can be comforted that the marginal productivity of capital (understood in this case as the rate of return) for innovative investments is likely to increase.

Thus, the question arises: how to rationally and evolutionarily change socio-economic relations in contemporary capitalism? Economists are also interested in the problem of reducing the costs of existing conflicts and social tensions. The authors postulate, within the scope of their respective interests, the creation of market conditions for the operation of commercial enterprises that pursue pro-social objectives with the approval of states. The share of such companies in the GDP of the United States of America is estimated at 4.5 percent. In Western Europe, social commercial enterprises are included in the so-called social economy sector together with non-governmental organizations, non-profit organisations, cooperatives, and social institutions (Brzuska, Kukulak-Dolata, Nyk, 2007, p. 27). In Poland, on the other hand, the category of “social enterprise” is poorly researched (see: Brdulak, Florcza, 2011, pp. 15-36; Brdulak, Florcza, 2016, pp. 203). Since it is to be expected that the importance of commercial social enterprises will gradually increase in the coming years, we are constantly taking the view that *a commercial, state-supported social enterprise will be an increasingly important factor in socialising capital and improving the quality of social and economic life. Thus, the effects of self-replicating accumulation of capital will also gradually become socialised* (Brdulak, Florcza, Gardziński, 2019c, p. 78).

Developing the role of commercial social enterprises will weaken the existing conflicts in social and economic life, contribute to the reduction of tensions in capitalist production relations, and, at the same time, contribute to a systematic reduction in the costs of the global economy and social life.

Social enterprise in the economy

When adopting the definition of a social enterprise for this topic, the authors take into account the criterion of concentrating profit on social objectives together with any institutional and legal form of an enterprise. Therefore, a social enterprise is defined as an enterprise which pursues social objectives within its fair share of profits – significant because of the objective pursued.

The social objectives are reduced to 5 groups:

- economic (allowing to operate under market conditions),

- human (quantitative, qualitative),
- environmental,
- scientific and technological progress,
- legal-institutional-international.

In such a perspective, the formal and legal category is not conclusive, but the actual social activity of an enterprise, taking into account the individual situation in the context of social profit management. Such a context of recognising an enterprise corresponds, in the first place, to the desire to harmonise social tensions and the social costs associated with them.

The development of social entrepreneurship is described as a response to the crisis of the bipolar paradigm (state and market) and introduces mechanisms of the so-called active social policy (Rymsza, 2003, p. 22-31). Such opinion is also expressed by C. Borzaga (in Rymsza, 2003, pp. 81-82). He argues that the market (which has been responsible for the production and allocation of private goods, the distribution of resources according to the criterion of contribution and individual commitment) and the state (responsible for the production and distribution of public goods and goods which the market has not undertaken to produce) do not play their part in creating a sense of security and quality of life for citizens. Therefore, a new structure *based on a logic of pluralism of actors, areas and regulations, taking into account the different actors of civil society*, must be sought. The bipolar model assumes that (Rymsza, 2003, pp. 81-83):

- a) it is possible to strictly distinguish between private goods:
 - - produced by the market and public,
 - - the production entrusted to the state administration;
- market regulation is possible to increase the efficiency of the services produced in a context oriented on the principles of individual input and involvement;
- it is possible to identify the preferences of citizens by state institutions regarding public goods and goods not produced by the market.

The development of the social economy is always linked to external social, economic, and political conditions in a given state or community of states – especially the European Union. That is why we treat the presence of social enterprises in the economy as part of mitigating socio-economic developmental constraints.

When analysing the problem of social and economic inequality, there is a need for the social enterprise to be recognised by the market and to indicate the attributes that show its impact on correcting inequalities in the socio-economic structure. At this point, an important reflection comes to mind, also supported by the conclusions of empirical studies on social enterprises (Florczak, Gardziński, 2018, pp. 101-116).

The basic argument here is the local rooting of the enterprise and basing its activities on local resources and local social capital, which is related to the assumptions of the local development presented by K. Birkhölzer (Birkhölzer, 2007, p. 30-36):

- *activities for the common good* – the basis of this aspect is the assumption that individual local economic undertakings are linked to a sense of local identification and community involvement;
- *integrated holistic approach* – refers primarily to reproductive and reinvestment activities aimed at the local socio-economic space;
- *meeting unmet needs* – local economic development should be aimed at the market “demand side”;

- *building and improving social capital* – this refers to the assumption that the key resource is the intellectual and social potential.

As K. Duczkowska-Małysz (Duczkowska-Małysz, 2012, p. 492) rightly points out, the development of social economy enterprises was observed in the 1970s and 1990s – every time the global economy was recording economic and social signs of crisis. Then, forms of entrepreneurship are sought that can be adapted for a specific group of beneficiaries and can affect the corrective effects of supply deficit (e.g. on specific services) and labour market problems. Even though social entrepreneurship is already being talked about on a global scale, it is an attribute of local areas, and its effectiveness and impact on the local environment should be considered in such categories. On the other hand, this understanding of social entrepreneurship can lead to its extreme identification with problem areas. The presented position is represented by a group of scientists, identifying social enterprises with a particular type of area defined as holistic peripheral and economically lagging behind. This is, of course, a legitimate idea of using the attributes of a social enterprise to create pro-development impulses. According to literature, social enterprises are established in the areas where (Duczkowska-Małysz, 2012, p. 503):

- The unemployment rate is much higher than average, and the permanently unemployed have no chance of finding work. This indicates that social enterprises are directed towards socially excluded environments.
- Defective economic structures are unable to modernise on their own and produce innovative products. The shortcomings of technical and infrastructural facilities in the local economy are supplemented with social capital, local solidarity, and cooperation.
- Defective demographic structures indicate difficulties in the labour market, which will require special solutions, which also indicate a specific type of demand for services reported by the local community.
- The degradation of the natural and cultural functions of the region's resources is recorded.
- Poorly developed technical and social infrastructure blocks economic development processes.

The circumstances of the establishment and functioning of social enterprises determine their function related to reducing social costs. Social enterprises are created for people who are professionally and socially excluded, the long-term unemployed, the unqualified, young people burdened with the pathology of the environment in which they grew up, the physically and mentally disabled. In addition, social enterprises build their economic activity on social capital and on the potential for opportunities that exists in the specificity of local communities and that does not seem to be exploited. This is why a social economy entity gives an opportunity for the members of the community to concentrate on a common goal, to develop a sense of responsibility, cooperation, and solidarity. A social enterprise engages people to address the problems of social exclusion, unemployment, and the lack of goods and services that are in demand and to take independent initiatives in the name of changing the environment they live in. In such undertakings, the feature of innovation is emphasised. This is important because turning to human needs, giving up the primacy of profit maximisation (the surpluses generated are allocated to broadly defined social objectives) and, above all, the search for innovative solutions, refer to the “Schumpeter’s” approach to an entrepreneur.

For this reason, a social enterprise should be placed in the category of endogenous local development because, to this extent, the effects of its activities can help to correct economic and social inequalities. This statement can be linked to the results of the research entitled: *Quantitative and qualitative research carried out in 2010-2015 [Badania ilościowe-jakościowe przeprowadzone w latach 2010-2015]* (Brdulak, Florczak, 2016) concerning social enterprises, and above all, to the category of objectives and functions of a social enterprise as an economic operator.

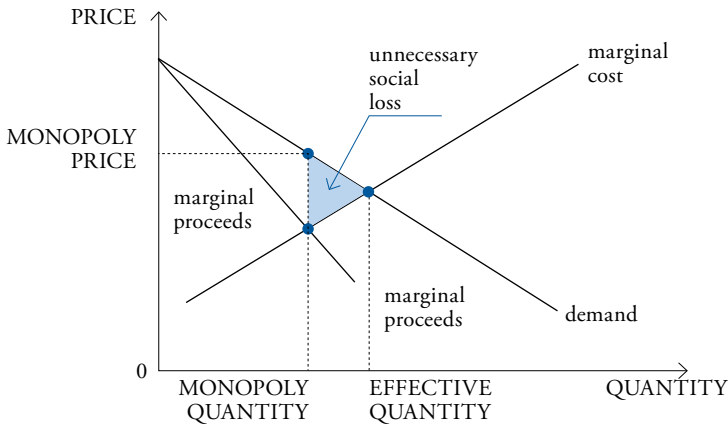
Identifying an enterprise with a mission at the local and regional level causes the economic and social value from work to emerge as the main added value of the enterprise, and thus it is an important stimulator of reducing local disproportions (see also Florczak, 2016, pp. 27-38). The quickest qualitative change in the socio-economic reality can take place from the bottom up because it depends on us, which means that socialisation takes place through a social enterprise at the microeconomic level. Wider socialisation of capitalism can take place through the formation of economic order by the state at the macroeconomic level.

Competitive ordoliberal order taking account of social enterprise

The condition for socialising capitalism at the macroeconomic level is to shape the order, and such qualitative changes are possible to be implemented holistically in the long term. In theory, but also in practice, full socialisation of capitalism occurs when a social enterprise operates in a pro-social ordoliberal order. However, the existence of the order does not preclude a social enterprise from operating without it.

The objectives of a social market economy based on freedom, responsibility, the principle of social justice, human dignity, the principle of competition, and a strong rule of law, to a large extent, relate to the function of social enterprises operating also outside the classical order of the social market economy (Florczak, Gardziński, 2019, p. 140). The existence of the social and economic order in the state ensures less social inequality, so the complementary function of a social enterprise is stronger on such a macroeconomic basis in terms of pro-social issues. As noted by G.W. Kołodko, economic growth is more sustainable in countries with a relatively low level of income inequality, and what is more, income relations there were of more importance to dynamics than trade liberalisation and the quality of political institutions (Kołodko, 2013, p. 378). This undoubtedly reduces social tensions, and the activity of a social enterprise in such an economic order reduces the costs they cause. Costs are also reduced by socialising capitalism at the macroeconomic level through the design of economic policies that take account of social issues. Let us stress that social issues do not equate to social transfers alone, but social benefits are already achieved through the very existence of the economic order. As emphasised by L. Erhard himself, the best social policy is a good economic policy, where the policy of shaping economic order itself is social in nature, as long as it promotes economic progress and productivity growth (Erhard, 2000, p. 159).

Let us then take a look at the central aspect of the state's activities in the scope of creating order, which according to W. Eucken is competition policy (Eucken, 2004, p. 31). The ordoliberal principle of competition and the anti-trust policy counteracting concentration prevent unnecessary social losses, as shown in Figure 1. Since the monopolist sets the price above the marginal cost, not all consumers for whom the value of the good is greater than the cost of its generation will decide to buy it and therefore the quantity produced and sold by the monopolist is less than the socially effective quantity. The resulting unnecessary social loss defines the field of the triangle between

Figure 1 **Inefficiency of monopoly**

Source: own work based on N.G. Mankiw, M.P. Taylor, 2015, p. 466.

the demand curve – reflecting the value of the good for consumers – and the marginal cost curve – reflecting the cost incurred by the monopolist (Mankiw, Taylor, 2015, p. 466).

Competition and anti-trust policy maximises social benefits if it is effective. A free competitive market ensures that the first claim of prosperity is fulfilled (Varian, 2002, p. 20, more on this subject: Gardziński, 2019). This matches the phrase of the L. Erhard: *Prosperity for all and Prosperity through competition are inseparably connected; the first postulate identifies the goal, the second the path that leads to it.* (Erhard, 2011, p. 20). The inevitable conclusion is that the welfare state can only be built through competition. It is a full (effective) competition, where the main force organizing the market is efficiency-oriented competition, rather than a form of market organisation created by perfect competition in the sense of neoclassical economics (Moszyński, 2016, p. 35). Competition not only ensures proper relations between supply and demand but is, therefore, one of the conditions for an optimal allocation of goods and resources leading to social welfare, because it reduces the social costs caused by the monopoly. The objective of the competition order proposed in the ordoliberalism is, above all, a fair distribution of income generated by the society (Dahl, 2015, p. 68). Competition not only prevents social costs in the case of a monopoly but also embodies a fairer distribution of income. As noted by W. Eucken, *free competition is not about fighting man against man. It is not competition to obstruct or harm, but competition of achievements* (Eucken, 2005, p. 289). Competition that triggers productivity and quality creates economic efficiency leading to “prosperity for all”, in which social cohesion is maintained by dividing income with weaker participants, hence competition that prevents market concentration with monopolies, today often in the form of transnational corporations threatening small and medium-sized enterprises building the middle class in the society, also triggers innovation through new technologies, not only in the largest market players but also in the medium and smaller ones (Gardziński, 2016, p. 268). It is no longer the cheap labour force as a comparative advantage of the countries of the Eastern Bloc, but innovation at the entrepreneurial and state level that determine social and economic development. J. Schumpeter distinguishes its following types:

- introducing new products or improving existing ones,
- introducing new or improved production method,

- opening up a new market,
- applying a new method of selling or purchasing,
- using new sources of raw materials or semi-finished products,
- introducing new production organisation or new market structures (Schumpeter, 1962, p. 60).

Competitiveness will be determined not only by the innovativeness of enterprises but also by the state support for an innovative economy in the research and development segment, the so-called R&D. Competition will become synonymous with innovation. According to G.W. Kołodko, competitiveness depends on technology and the quality of human capital, managerial and marketing skills, but also on the quality of the state, on the level of public services it provides to the population and entrepreneurs, and above all on the quality of institutions, i.e. norms, standards and legal regulations in which private entrepreneurship, now competing in the global market, has to spread their wings (Kołodko, 2014, p. 10).

It turns out that, in the long term, production, and, in the opinion of the authors, economic growth and social development with it, depends on (in O. Blanchard): *education, advancement of scientific research, propensity to save, and the quality of governance in the long run* (Blanchard, 2011, p. 51). Shaping the order is therefore the key, the means, and the tool for social and economic development. As far as development is concerned, the economy should be orientated rationally and pragmatically to equalise the chances of competing in the social and economic order, which at the same time should be shaped in such a way that it is sustainable. This is the attitude of two economists.

P. Pysz sets the following tasks for the rational economic policy:

- 1) it should contribute to reducing the scarcity of goods and resources in the economy;
- 2) it should create conditions conducive to the achievement and stabilisation of freedom of governing units;
- 3) it should aim at balancing the formal and material opportunities of the governing human individuals in the process of market competition (Pysz, 2008, p. 35).

G.W. Kołodko sees pragmatic opportunities for the upturn not only of the order but of the world in the implementation of the triple-sustainable, long-term development strategy, i.e. growth that is economically, socially, and ecologically sustainable (Mączyńska, Pysz, 2019, p. 56), where socially sustainable growth means, above all, a fair distribution of income and fair access to public services for different groups of the population (Kołodko, 2014, p. 19). Sustainable development, which has become popular and is being put into practice in economics, is thus also about the order. But let us define what it really is. The economic order comprises stable forms and framework conditions of the management process, defining the rules of the economic game within which the state, businesses, households, and individuals make decisions and implement economic activities (Pysz, 2008, p. 37). The economic order based on the values of social freedom, responsibility, and justice is defined by consistent, comprehensive, and interdependent constitutional and regulatory principles (Table 1), designed to be implemented over a long time, but at a specific historical moment and with a developed indigenous shape of the ordoliberal concept of a social market economy, adapted to political, geographical, cultural, institutional and other circumstances that are essential for adaptation.

Table 1 **List of constitutional and regulatory principles**

CONSTITUTIONAL PRINCIPLES	REGULATORY PRINCIPLES
System of prices of perfect competition that properly serves as an indicator of the scarcity of goods and resources	If natural and local monopolies exist
Stabilisation of money purchasing power	If there are income differences that are unacceptable for reasons of social justice
Open markets	If the economic calculation does not take into account externalities
Private ownership of the means of production	In the event of abnormal behaviour on the supply side, especially labour supply
Freedom of contract between economic operators	
Material liability of economic operators for damage caused to others	
Stability and consistency of economic policies	

Source: P. Pysz, 2005, p. 42.

The above principles, which define the sub-orders of the economic order, require an anthropological and sociological, moral, and finally institutional foundation. It is necessary not only for the economic transition from a central planning system to a free market economy system but also afterwards, because the economic order is constantly changing. As A. Grabska emphasises, the success of institutional changes in the economy depends not only on the convergence of formal institutions and the values and preferences of the society. Developing an economic system based on the rules of the order also requires formal institutions that change the values and preferences of the society in the desired direction (Grabska, 2012, p. 128). It is also important to develop an indigenous concept of the order, which in Poland, for example, after 1989, was configured by G.W. Kołodko to be the closest to the ideas of a social market economy, which is an optimal arrangement of institutional solutions with parameters of the macroeconomic policy defined as the “golden sequence”. It consists in setting growth rates for the basic macroeconomic categories in such a way that, with a noticeable improvement in the extent to which social needs are met, the conditions for future economic growth are systematically created. This involves the coupling of eight basic categories: investment, exports, GDP, individual consumption, labour productivity, collective consumption, budget revenue, budget expenditure (Kołodko, 2008, p. 325).

Summary

In the social market economy in line with the principle of subsidiarity, only when all possibilities for self-help have been exhausted should citizens receive state aid (Dahl, 2013, p. 76). Individuals living in the social and economic order, out of a sense of responsibility, try to ensure economic security themselves in the first place. In this way, in the ordoliberal order of the social market economy, there is a natural place for a social enterprise based on cooperation, which, as part of self-help based on trust and a sense of common cause, relieves the state (Brdulak, Florczak, Gardziński, 2017, p. 107). A social enterprise so embodied in the ordoliberal order, regardless of its social mission, is also subject to the competitive requirements of the market, which it has to meet just as well as market enterprises, which also encourages it to exploit innovation. Although a social enterprise is an innovative phenomenon itself (Gardziński, 2019, p. 443), it also uses innovation and is subject to the principle of cost minimisation, including

specific technologies, on a par with a market enterprise. In conclusion, in carrying out its activities, a social enterprise minimises costs by using innovation, while at the same time being an innovation itself, it reduces disproportions and reduces the costs of tensions in the modern capitalism by overcoming its limitations.

References:

1. Birkholzer K. (2007), *Lokalny rozwój gospodarczy i jego potencjał*, in: *Przedsiębiorstwo społeczne w rozwoju lokalnym*, E. Leś, M. Ołdak (ed.), "Zeszyt Gospodarki Społecznej", No. 1, Collegium Civitas, Warsaw.
2. Blanchard O. (2011), *Makroekonomia*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warsaw.
3. Brdulak A. (2007), *Product quality as a responsibility measure: Ethical consumerism*, Corporate Social Responsibility (CSR) Paper, No. 24.
4. Brdulak A. (2014), *The importance of sustainable development – the ecological aspect*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej in Wrocław, No. 1(39).
5. Brdulak J., Florczak E., Gardziński T. (2017), *Przedsiębiorstwo społeczne w kulturze odpowiedzialnego rozwoju*, in: *Wartości i nowoczesność w strategii odpowiedzialnego rozwoju*, Partycki S., Sobiecki R. (ed.), Wydawnictwo KUL, Lublin.
6. Brdulak J., Florczak E., Gardziński T. (2019), *The Socialization of Capitalism through Social Enterprises*, "International Journal of Small and Medium Enterprises and Business Sustainability", Vol. 2(4).
7. Brdulak J., Florczak E., Gardziński T. (2019), *Uspołecznienie drogą samoorganizacji bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw*, in: *Samoorganizacja bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw*, K. Kuciński (ed.), CeDeWu, Warsaw.
8. Brdulak J., Florczak E., Gardziński T. (2019), *Uspołecznienie kapitalizmu w Europie ŚrodkowoWschodniej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, z. 1(64).
9. Brdulak J., Florczak E. (2011), *Usytuowanie przedsiębiorstwa społecznego w gospodarce*, "Myśl Ekonomiczna i Polityczna", No. 1-2 (pp. 32-33).
10. Brdulak J., Florczak E. (2016), *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Oficyna Wyd. Uczelni Łazarskiego, Warsaw.
11. Brzuska E., Kukulak-Dolata I., Nyk M. (2017), *Ekonomia społeczna. Teoria i praktyka przedsiębiorczości społecznej*, Difin, Warsaw.
12. Dahl M. (2015), *Ordoliberalizm jako recepta na reformę kapitalizmu*, "Myśl Ekonomiczna i Polityczna", No. 49.
13. Dahl M. (2013), *Polska i niemiecka polityka konkurencji w świetle teorii ordoliberalizmu i koncepcji społecznej gospodarki rynkowej*, "Myśl Ekonomiczna i Polityczna", No. 3(42).
14. Dirksen U. (2018), *Die Zukunft der Arbeit beginnt jetzt!*, Friedrich-Ebert-Stiftung, April.
15. Drucker P.F. (1994), *Praktyka zarządzania*, Nowoczesność, Sp. z o. o., Warsaw.
16. Duczkowska-Małysz K. (2012), *Ekonomia społeczna a rozwój przedsiębiorczości*, in: *Między ekonomią a historią*, R. Dziemianowicz, A. Kargol-Wasiluk, J. Wilkin, M. Zalesko (ed.), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
17. Erhard L. (2011), *Dobrobyt dla wszystkich*, PTE, Warszawa.
18. Erhard L. (2000), *Wohlstand für alle*, ECON Verlag, Düsseldorf.
19. Eucken W. (2004), *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*, issue 7, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen.
20. Eucken W. (2005), *Podstawy polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
21. Florczak E., Gardziński T. (2019), *Social enterprise in the order of social market economy*, "International Journal of New Economics and Social Sciences", Międzynarodowy Instytut Innowacji Nauka-Edukacja-Rozwój in Warsaw, Warsaw.

22. Florczak E., Gardziński T. (2018), *Social innovations in the aspect of the social economy*, in: "International Journal of New Economics and Social Sciences", Międzynarodowy Instytut Innowacji Nauka-Edukacja-Rozwój in Warsaw, Warsaw.
23. Florczak E. (2016), *Nierówności społeczno-ekonomiczne a cele przedsiębiorstwa społecznego*, "Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie", No. 4.
24. Gardziński T. (2019), *About a social enterprise...*, "International Journal of New Economics and Social Sciences", No. 1(9), Międzynarodowy Instytut Innowacji Nauka-Edukacja-Rozwój in Warsaw, Warsaw.
25. Gardziński T. (2016), *Przedsiębiorstwo społeczne środkiem rozwiązywania problemów współczesnej gospodarki*, "International Journal of New Economics and Social Sciences", No. 1(3), Międzynarodowy Instytut Innowacji Nauka-Edukacja-Rozwój in Warsaw, Warsaw.
26. Grabska A.E. (2012), *Uwarunkowania ładu spontanicznego i stanowionego w gospodarce Polski okresu transformacji*, "Gospodarka Narodowa", No. 5-6.
27. Hermwille L. (2017), *Auf dem Weg zu einer gerechten globalen Energietransformation. Studie*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Wuppertal Institut.
28. Hicks J.R. (1978), *Kapitał i wzrost*, PWN, Warszawa.
29. Klementewicz T. (2018), *Kapitalizm 2050*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 17-19 August, No. 159, A 13.
30. Kołodko G.W. (2014), (ed.), *Zarządzanie i polityka gospodarcza dla rozwoju*, Wydawnictwo Poltex, Akademia Leona Koźmińskiego, Warsaw.
31. Kołodko G.W. (2013), *Dokąd zmierza świat. Ekonomia polityczna przyszłości*, Prószyński i S-ka, Warsaw.
32. Kołodko G.W. (2014), *Nowy pragmatyzm, czyli ekonomia i polityka dla przyszłości*, in: *Ekonomia dla przyszłości. Fundamentalne problemy teorii ekonomii i praktyki gospodarczej*, Mączyńska E. (ed.), PTE, Warsaw.
33. Kołodko G.W. (2008), *Wędrujący świat*, Prószyński i S-ka, Warsaw.
34. Kuciński K. (2015) (academic supervision), *Geografia ekonomiczna*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa, wyd. 3.
35. Leśniewski M.A. (2015), *Konkurencyjność miękką przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa, pp. 1-256.
36. Liberska B. (2002) (academic supervision), *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, PWE, Warsaw.
37. Mankiw N.G., Taylor M.P. (2015), *Mikroekonomia*, PWE, Warsaw.
38. Mączyńska E., Pysz E. (2019), *Nowy pragmatyzm i ordoliberalizm – analiza porównawcza*, in: *Ekonomia i polityka. Wokół teorii Grzegorza W. Kołodko*, Mączyńska E. (ed.), PWN, Warsaw.
39. Miroński J. (2013), *Homo administratus czyli człowiek w naukach o zarządzaniu*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warsaw.
40. Moszyński M. (2016), *Niemiecki model Społecznej Gospodarki Rynkowej – perspektywa rynku pracy*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
41. Niedziółka D. (2012) (academic supervision), *Zielona energia w Polsce*, CeDeWu.pl, Warszawa.
42. Palley T.I. (2012), *From Financial Crisis to Stagnation*, Cambridge University, Cambridge.
43. Piketty T. (2015), *Kapitał w XXI wieku*, Wyd. Krytyki Politycznej, Warsaw.
44. Pysz P. (2005), *Państwo i ład gospodarczy w ordoliberalnej koncepcji polityki gospodarczej*, in: *Ład gospodarczy jako efekt działalności państwa w społecznej gospodarce rynkowej*, PTE, Warsaw.
45. Pysz P. (2008), *Społeczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warsaw.
46. Rymcza M. (2003), *Aktywna polityka społeczna w teorii i praktyce*, in: *W stronę aktywnej polityki społecznej*, T. Kaźmierczak, M. Rymcza (ed.), ISP, Warsaw.
47. Schumpeter J.A. (1962), *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warsaw.
48. Varian H.R. (2002), *Mikroekonomia. Kurs średni ujęcie nowoczesne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warsaw.

49. Wrenn M.V. (2018), *Absorbcja nadwyżki i marnotrawstwo w neoliberalnym kapitalizmie monopolistycznym*, in: *Realny kapitalizm. Wokół teorii kapitału monopolistycznego*, G. Konat, P. Wielgosz (ed.), Instytut Wydawniczy „Książka i Prasa”, Warsaw, issue 2.
 50. Wygnański J.J. (2008), *Ekonomizacja sektora pozarządowego a kryzys państwa opiekuńczego* in: *Ekonomizacja organizacji pozarządowych*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warsaw.
 51. Zick A., Kuepper B., Berghan W. (2019), *Verlorene Mitte feindselige Zustaende. Rechtsextreme Einstellungen in Deutschland 2018/19*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Dietz, Bonn.
-

Prof. dr hab. **Jacek Brdulak**, Warsaw School of Economics, jbrdul@sgh.waw.pl
Dr **Ewelina Florczak**, Lazarski University in Warsaw, ewelina.florczak@gmail.com
mgr **Tomasz Gardziński**, Lazarski University in Warsaw, tomasz.gardziński@
lazarski.pl

Translated by: Monika Borawska.